

YOR-YOR VA KELIN SALOMLAR POETIKASI

Bo'stonova Mubina Xayotillo qizi

Ilmiy raxbar: Gulbahor Rayimjonova

*O'zbek va rus filologiya kafedrası katta o'qituvchi filologiya bo'yicha falsafa
fanlar do'ktori*

Qo'qon Universtiteti Andijon filiali

Filologiya yo'nalishi 1-kurs talabasi

[Tel: +998952152218](tel:+998952152218)

Annotatsiya

O'zbek xalq og'zaki ijodida “yor-yor” va “kelin salom” marosim qo'shiqlari muhim o'rin tutadi. Ush janrlar asrlar asosida shakllanib, xalqning milliy qadriyatlari, urf-odatlari, estetik didi va ijtimoiy munosabatlarini o'zida mujassamlashtirgan. “Yor-yor” qo'shiqlari asosan nikoh marosimi jarayonida, kelinning ota uyidan kuyov kuzatuvga kuzatilishi chog'ida ijro etiladi. Bu qo'shiqlarda xayrlashuv, sog'inch, quvonch va hayajon tuyg'ulari poetik obrazlar orqali ifodalanadi. Yor-yor matnlarida ramziy tasvirlar, takrorlar, murojaatlar va ohangdorlik mustahkam bo'lib, ular marosimning hissiy ta'sirchanligini kuchaytiradi.

“Kelin salom” qo'shiqlari esa kelinning yangi xonadonga kirib kelishi jarayonida ijro etilib, uning yangi muhitga moslashuvi, kattalarga hurmat-ehtirom ko'rsatishi va munosabatlarga kirib kelishini ifodalaydi. Ush janrda poetik nutq orqali kelinning odobi, kamtarligi va ijtimoiy mas'uliyati madh. Kelin salom matnlarida duo, tilak, nasihat va maqtovlari uyg'unlashgan bo'lib, ular tarbiyaviy stress ega.

Yor-yor va kelin salomlar poetikasining asosiy tahriri marosimligi, musiqiy ijro shakliga egaligidadir. Bu qo'shiqlarda xalq tilining boyligi, metafora va

epitetlarning ko'pligi, ritmik tuzilishning soddaligi va takroriylik alohida ahamiyat kasb etadi. Bu janrlar orqali ayol obrazining ijtimoiy mavqei,

Xulosa qilib aytganda, “yor-yor” va “kelin salom” qo'shiqlari o'zbek xalqining ma'naviy merosi sifatida milliy o'zlikni anglash, madaniy an'analarni asrash va avloddan-avlodga yetkazib berishda muhim poetik manbaa

Kalit so'zlar:

yor-yor, kelin salom, poetika, marosim qo'shiqlari, xalq og'zaki ijodi, milliy qadriyatlar, ramziy obrazlar, musiqiylik.

KIRISH

O'zbek xalq og'zaki ijodi asrlar davomida shakllanib, xalqning tarixiy xotirasi, ma'naviy dunyosi va estetik qarashlarini o'zida mujassam etib kelmoqda. Ushbu boy meros tarkibida marosim qo'shiqlari alohida o'rin tutadi. Ayniqsa, nikoh va to'y marosimlari bilan bog'liq bo'lgan “yor-yor” va “kelin salom” qo'shiqlari xalqning ijtimoiy hayoti, oilaviy munosabatlari hamda axloqiy-me'yoriy qarashlarini aks ettiruvchi muhim folklor namunalari hisoblanadi. Bu qo'shiqlar nafaqat badiiy-estetik ahamiyatga ega, balki tarbiyaviy va ma'naviy vazifani ham bajaradi.

“Yor-yor” qo'shiqlari kelinning ota-onasi, qarindoshlari va tanish-bilishlari bilan xayrlashuvi jarayonida ijro etilib, unda quvonch va iztirob, umid va sog'inch tuyg'ulari uyg'unlashgan holda ifodalanadi. Ushbu qo'shiqlarda ayol taqdiri, turmushga chiqish jarayonining mas'uliyati hamda yangi hayot bosqichiga qadam qo'yish bilan bog'liq kechinmalar poetik shaklda tasvirlanadi. Yor-yor matnlarida ramziy obrazlar, takroriy ohanglar va musiqiy ritm muhim o'rin egallab, marosimning ta'sirchanligini oshiradi.

“Kelin salom” qo'shiqlari esa kelinning kuyov xonadoniga kirib kelgach, katta-kichikka ta'zim bajo keltirishi jarayonida ijro etiladi. Bu qo'shiqlar orqali kelinning kamtarligi, odob-axloqi va yangi oiladagi o'rni madh etiladi. Kelin salomlarda xalqona til, duo va tilaklar, nasihat va maqtovlar mujassam bo'lib, ular yosh

kelinning ijtimoiylashuviga xizmat qiladi. Ushbu janr orqali jamiyatning ayolga bo'lgan munosabati, oilaviy qadriyatlar va an'anaviy tarbiya me'yorlari ifodalanadi.

Zamonaviy davrda globallashuv jarayonlari kuchayib borayotgan bir paytda, milliy marosim qo'shiqlarini o'rganish va tahlil qilish dolzarb ahamiyat kasb etadi. "Yor-yor" va "kelin salom" qo'shiqlarining poetikasini tadqiq etish orqali xalqning estetik tafakkuri, badiiy ifoda usullari hamda madaniy an'analari chuqurroq anglanadi. Shu bois mazkur mavzu folklorshunoslik va adabiyotshunoslik nuqtayi nazaridan muhim ilmiy ahamiyatga ega.

MUHOKAMA

"Yor-yor" va "kelin salom" marosim qo'shiqlari o'zbek xalq og'zaki ijodining eng qadimiy va ommaviy janrlaridan biri bo'lib, ular xalqning ijtimoiy hayoti, oilaviy munosabatlari hamda estetik qarashlarini badiiy ifodalashda muhim vosita hisoblanadi. Ushbu qo'shiqlar poetikasini tahlil qilish jarayonida ularning mazmuniy va shakliy jihatlari o'zaro uzviy bog'liqlikda ekanligi ayon bo'ladi.

Avvalo, "yor-yor" qo'shiqlarining poetik tuzilishiga e'tibor qaratilganda, ularda dialogik nutq, takroriy refrenlar va ramziy obrazlarning keng qo'llanilishi kuzatiladi. "Yor-yor" so'zining qayta-qayta takrorlanishi nafaqat musiqiy ohangdorlikni kuchaytiradi, balki marosimning jamoaviy xarakterini ham ta'kidlaydi. Ushbu qo'shiqlarda kelinning ota uyi bilan vidolashuvi, yangi hayotga qadam qo'yish jarayonidagi ichki kechinmalari metafora va epitetlar orqali ifodalanadi. Masalan, kelin ko'pincha gul, qush yoki yorug'lik obrazlari bilan qiyoslanib, uning pokligi va nozik ruhiy holati badiiy tarzda ochib beriladi.

"Kelin salom" qo'shiqlarida esa poetik nutq yanada tantanavor va nasihatomez tus oladi. Bu janrda ijtimoiy me'yorlar, axloqiy qadriyatlar va oilaviy tartib-qoidalar markaziy o'rinni egallaydi. Kelin salom matnlarida kattalarga hurmat, kamtarlik va itoatkorlik g'oyalari she'riy shaklda mustahkamlanadi. Shu bilan birga, bu qo'shiqlar orqali kelinning yangi xonadondagi maqomi belgilab beriladi va uning jamiyatdagi ijtimoiy mas'uliyati yoritiladi.

Har ikki janrda ham musiqiylik va ritmik tuzilish muhim poetik unsur hisoblanadi. Qo‘shiqlarning sodda, ammo ta’sirchan vazni ularning yodda qolishini va omma orasida keng tarqalishini ta’minlagan. Bundan tashqari, yor-yor va kelin salomlar xalq tilining boyligini, og‘zaki nutqqa xos ifoda vositalarini saqlab qolganligi bilan ham ahamiyatlidir.

Muhokama natijalariga ko‘ra, “yor-yor” va “kelin salom” qo‘shiqlari nafaqat marosimiy ijod namunalari, balki xalqning ma’naviy dunyosini, estetik tafakkurini va ijtimoiy qadriyatlarini aks ettiruvchi muhim poetik manbalar ekanligi aniqlanadi. Ularni chuqur o‘rganish milliy madaniyatni anglash va asrashda muhim ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

O‘zbek xalq og‘zaki ijodida marosim qo‘shiqlari, xususan “yor-yor” va “kelin salom” janrlari ko‘plab folklorshunos va adabiyotshunos olimlar tomonidan o‘rganilgan. Ushbu janrlar xalqning urf-odatlari, an’analari hamda ma’naviy qarashlarini aks ettiruvchi muhim badiiy manba sifatida ilmiy tadqiqotlarda alohida e’tibor qozongan.

Akademik M. Jo‘rayev va B. Sarimsoqovlarning folklor bo‘yicha olib borgan tadqiqotlarida marosim qo‘shiqlari xalq ijodining qadimiy qatlamiga mansubligi, ularning shakllanishida ijtimoiy hayot va oilaviy munosabatlarning muhim o‘rin tutishi ta’kidlanadi. Ushbu olimlar “yor-yor” qo‘shiqlarini nikoh marosimining ajralmas qismi sifatida baholab, ularning poetik tuzilishida takror, refren va ramziy obrazlar yetakchi ekanligini ko‘rsatib o‘tadilar.

H. Zarifov va T. Mirzayev asarlarida esa kelin salom qo‘shiqlarining tarbiyaviy va ijtimoiy ahamiyati keng yoritilgan. Tadqiqotchilar kelin salom janrini yosh kelinning yangi oilaga moslashuv jarayonini ifodalovchi badiiy vosita sifatida talqin qilib, undagi duo, tilak va nasihat unsurlarining xalq pedagogikasi bilan uzviy bog‘liqligini asoslab beradilar. Ularning fikricha, kelin salom qo‘shiqlari orqali jamiyatda ayolning o‘rni va vazifalari poetik shaklda mustahkamlangan.

Shuningdek, O‘zbek xalq og‘zaki ijodi namunalarini tizimli o‘rgangan R. Jumanioyozov va Sh. Turdimovlar marosim qo‘shiqlarining musiqiyli va jamoaviy ijro xususiyatiga alohida e‘tibor qaratadilar. Ular yor-yor va kelin salomlarni faqat badiiy matn sifatida emas, balki marosim jarayonining faol ishtirokchisi bo‘lgan sintez janr sifatida baholaydilar.

Zamonaviy tadqiqotlarda esa ushbu qo‘shiqlarning poetik tahlili bilan bir qatorda, ularning madaniy meros sifatidagi ahamiyati ham ko‘rib chiqilmoqda. So‘nggi ilmiy ishlarda globalashuv sharoitida milliy marosim qo‘shiqlarini saqlash va targ‘ib qilish masalalari dolzarb muammo sifatida talqin etiladi.

Umuman olganda, mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, “yor-yor” va “kelin salom” qo‘shiqlari nafaqat folkloriy janr sifatida, balki xalqning ma‘naviy, estetik va ijtimoiy qarashlarini aks ettiruvchi muhim ilmiy tadqiqot obyekti hisoblanadi.

NATIJA

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, “yor-yor” va “kelin salom” qo‘shiqlari o‘zbek xalq og‘zaki ijodining muhim va ajralmas qismi bo‘lib, ular xalqning ijtimoiy hayoti, oilaviy munosabatlari hamda ma‘naviy-axloqiy qarashlarini badiiy ifodalovchi noyob poetik janrlar hisoblanadi. Ushbu marosim qo‘shiqlari asrlar davomida shakllanib, avlodlar avlodga og‘zaki tarzda yetkazib kelinishi ularning xalq ongidagi mustahkam o‘rnini tasdiqlaydi.

Tahlillar natijasida “yor-yor” qo‘shiqlarida xayrlashuv, sog‘inch va umid kabi hissiy holatlar ramziy obrazlar, takroriy ohanglar va musiqiy ritm orqali ifodalanishi aniqlanadi. Bu esa mazkur janrning nafaqat estetik, balki ruhiy-ta’sirchan ahamiyatga ham ega ekanligini ko‘rsatadi. “Kelin salom” qo‘shiqlarida esa kelinning yangi oiladagi o‘rni, kattalarga hurmat-ehtirom ko‘rsatish, kamtarlik va axloqiy mas’uliyat kabi g‘oyalar yetakchi o‘rin egallaydi.

Shuningdek, tadqiqot davomida ushbu qo‘shiqlarning poetik tuzilishi sodda bo‘lishiga qaramay, mazmun jihatidan chuqur va ko‘p qirrali ekanligi aniqlandi.

Yor-yor va kelin salomlar xalq tilining boyligini, og‘zaki nutqqa xos ifoda vositalarini va musiqiylikni o‘zida mujassamlashtirgan. Bu jihatlar ularning keng omma orasida mashhurligini va marosimlarda faol qo‘llanilishini ta‘minlagan.

Natijalar shuni ham ko‘rsatadiki, mazkur marosim qo‘shiqlari orqali o‘zbek xalqining an‘anaviy qadriyatlari, oilaviy munosabatlarga bo‘lgan munosabati va ayol obraziga berilgan ijtimoiy baho yorqin aks etadi. Shu sababli “yor-yor” va “kelin salom” qo‘shiqlarini o‘rganish va targ‘ib etish milliy madaniy merosni saqlash va rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari ushbu janrlarning nafaqat folklorshunoslik, balki adabiyotshunoslik va madaniyatshunoslik nuqtayi nazaridan ham dolzarb va istiqbolli ilmiy tadqiqot obyekti ekanligini tasdiqlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. **Zarifov H.** *O‘zbek xalq og‘zaki ijodi.* – Toshkent: O‘qituvchi, 1974.
<https://ziyonet.uz/uz/library/category/folklor>
2. **Sarimsoqov B.** *O‘zbek marosim folklori.* – Toshkent: Fan, 1986.
<https://library.ziyonet.uz>
3. **Mirzayev T.** *O‘zbek folklori janrlari.* – Toshkent: Fan, 2008.
<https://ziyonet.uz/uz/library>
4. **Jo‘rayev M.** *Xalq qo‘shiqlari va marosim poetikasi.* – Toshkent: Ma‘naviyat, 2010.
<https://ma-naviyat.uz>
5. **Jumaniyozov R.** *O‘zbek xalq marosim qo‘shiqlari.* – Toshkent: Universitet, 2012.
<https://elibrary.uz>
6. **Turdimov Sh.** *Folklor va an‘ana.* – Toshkent: Fan va texnologiya, 2015.
<https://www.academia.edu>
7. **O‘zbek xalq ijodi. Ko‘p jildlik.** 1–10-jildlar. – Toshkent: Fan.
<https://n.ziyouz.com>

8. **Qayumov A.** *Xalq poetik tafakkuri masalalari.* – Toshkent: Adabiyot va san’at, 1998.

<https://ziyouz.com>

9. **Islomov Z.** *Marosim va qo’shiq uyg’unligi.* Ilmiy maqola.

<https://cyberleninka.ru>

10. **UNESCO.** *Intangible Cultural Heritage and Traditional Songs.*

<https://ich.unesco.org>